

УДК 334. 012. 64

2007 р.

Т.А. Говорушко

канд. екон. наук

Національний університет харчових технологій

Т.А. Говорушко

канд.экон.наук

Национальный университет пищевых технологий

T Govorushko

National university of food technologies

**Фактори ефективності розвитку малих підприємств з виробництва
харчових продуктів**

**Факторы эффективности развития малых предприятий с производства
пищевых продуктов**

Factors for effective development of small businesses with food production

***Анотація.** Розглянуто фактори розвитку малих підприємств з виробництва харчових продуктів. Запропоновано їх удосконалену класифікацію.*

***Аннотация.** Рассмотрено факторы развития малых предприятий с производства пищевых продуктов. Предложено их усовершенствованную классификацию.*

***Abstract.** Consider the factors of Malih enterprises with food production. Proposed classification of their improvement.*

***Ключові слова.** Фактори, малі підприємства, класифікація, продукти харчування.*

***Ключевые слова.** Факторы, малые предприятия, классификация, пищевые продукты.*

***Keywords.** Factors, small businesses, classification, food.*

Основу малого бізнесу та малого підприємництва становлять невеликі (малі) підприємства, характерними ознаками яких є незначна кількість штатних працівників та невеликі обсяги виробництва. Проблемні питання розвитку

малих виробничих підприємств в економічній системі України розглядало багато науковців, найбільш відомими серед яких є З.С. Варналій [1], В.Н.Парсяк [3], І.М.Комарницький [2] та інші. В той же час факторам ефективності розвитку малих підприємств з виробництва харчових продуктів приділялась недостатня увага, що і обумовлює актуальність дослідження.

В межах здійснюваного дослідження ставиться завдання узагальнення думок науковців щодо факторів, які впливають на ефективність розвитку підприємницької діяльності з метою виокремлення чинників, що визначають саме ефективність розвитку малих підприємств з виробництва харчових продуктів.

У тлумачному словнику термін „фактор” (від латинського factor – той, що робить) трактується як причина, рушійна сила будь-якого процесу, явища, що визначає їхній характер або окремі риси . Тому під факторами ефективності розвитку малих підприємств будемо розуміти необхідні матеріально-технічні, організаційно-економічні і соціально-економічні умови та явища, що мають відмінності у виникненні, ступені впливу, тривалості дії, мірі залежності від підприємства та рахунок яких можна забезпечити ефективність розвитку.

В.В.Прядко зазначає, що деякі з науковців розглядають фактори як умови виробничого процесу, інші дотримуються трактування їх через механізми ринкових відносин та функцій у економічному відтворенні. У теорії ефективності фактори виробництва розподіляються також за видами (типами або функціями) , які характеризуються певними визначеними рисами-ознаками, а саме: сукупні, особові, речові тощо. У макроекономічному розрізі виділяють первинні фактори – ті, що існують незалежно від економічної системи (природні ресурси, особовий фактор), а також вторинні , до яких належить капітал. Існує класифікація, яка передбачає визначення матеріальних(капітал, природні фактори) та нематеріальних (жива праця) факторів виробництва .

На основі проведеного аналізу робиться висновок про те., що дискусійність та різноманіття розроблених наукових положень визначається надмірною узагальненістю підходів до розуміння факторів виробництва, в яких бракує

розкриття їх конкретних функцій та сутнісних означень в економічному розвитку. В результаті сформовано новий підхід до угруповання та визначення факторів виробництва, який дав підстави більш конкретно та повно обґрунтувати їх розподіл та класифікаційну систематизацію, маючи на увазі те, що сучасна економічна діяльність, сучасне виробництво та механізми його відтворення визначаються перш за все надзвичайно складним перехресним впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів, які, стикаючись у виробництві, дають наслідки безпосередньої їхньої дії і непрямого дуже завуальованого впливу [5]

Таким чином фактори виробництва доцільно розглядати як такі елементи виробництва, що мають властивість «силового впливу» на нього та визначають його кількісні характеристики, якісні параметри поточної економічної діяльності та кінцевих результатів, а також економічну прогресивність та ефективність.

Слід підкреслити, що концептуальні підходи до факторів виробництва, їх угруповань та участі у створенні вартості, використовувались представниками різних економічних шкіл як вихідна посилка обґрунтування певної теоретичної ідеї та політичних поглядів. Так, якщо К.Маркс та вся марксистська школа виходила з пріоритетного значення фактора „праця”, то логічні висновки з цього спрямовувались на принцип розподілу результатів виробництва за працею. Прибуток від капіталу і землі відносились до результату нетрудового, одержаного через експлуатацію праці[6].

Під факторами виробництва Пол А.Самюельсон та Вільям Д.Нордгауз розуміють товари або послуги, які використовуються фірмами у виробничому процесі. Поєднання факторів виробництва з метою отримання прибутку, здійснюється через технології. Ці автори визначають три види факторів виробництва: землю, працю та капітал. [6].

Слід відзначити, що розподіл виробничих факторів на землю, капітал та працю впливав з наукової тези про те, що кожний з них має продуктивність і створює частку доходу власнику цих факторів. Подальше поглиблення такої концепції теорії факторів виробництва у працях Альфреда Маршалла знайшло втілення у включенні до системи цих факторів діяльності з організації

виробництва, яка повинна приносити відповідний прибуток власникам цих факторів. З початком інтенсивного розвитку інформатики та її використання в управлінні, обґрунтовуються такі фактори, як час, інформація, ризик тощо. Інша позиція у американського економіста Й.Шумпетера, який до головного джерела прибутку відносив нові комбінації таких виробничих факторів, як техніка, технологія, створення нових видів товарів, використання нових джерел сировини [5;6]

Згідно поглядів Й.А.Шумпетера підприємець або підприємництво це особлива функціональна роль, що не обов'язково виконується конкретною фізичною особою. Одночасно підприємець може бути капіталістом і менеджером. Ці функції об'єднуються чи розподіляються залежно від природи ринків капіталу і форм індустріальної організації. У той же час Й.А.Шумпетер підкреслював, що підприємець і капіталіст може бути однією особою, якщо він здійснює інновації. [7].

На підставі наведених позиції з питань відношення підприємництва до окремого фактора виробництва О.П. Сологуб вважає і ми підтримуємо її думку, що аргументація цього положення не несе у своєму змісті якісь принципові особливості, що виводять цю діяльність із загального поділу факторів виробництва. Аргументація тільки за такою ознакою, як ризик, є недостатньою. Тому цей вид діяльності доцільно розглядати як один з елементів у системі факторів управління та організації [6].

При дослідженні сучасних економічних поглядів, що стосуються факторів, які впливають на ефективність виробництва та його динаміку зустрічаються також інтегровані моделі, в основі яких перебуває класифікація чинників за окремими ознаками.

С.Ф.Покропивний пропонує використовувати три класифікаційні ознаки[4]:

- 1.види витрат та ресурсів (джерела підвищення) ;
2. напрями розвитку та вдосконалення виробництва;
3. місце реалізації в системі

Групування факторів ефективності виробництва за першою ознакою дає можливість чіткого визначення джерел підвищення ефективності зростання продуктивності живої праці і зниження зарплатомісткості продукції (економія живої праці), зниження фондомісткості та матеріаломісткості виробництва (економія матеріальних сукупних витрат уречевленої праці).

Напрями розвитку та вдосконалення виробництва охоплюють комплекси технічних, організаційних, та соціально-економічних заходів, на основі яких досягається економія живої праці, витрат ресурсів, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Найважливішими факторами підвищення ефективності виробництва на рівні малих підприємств з виробництва харчових продуктів є прискорення науково-технічного прогресу, підвищення технічного рівня виробництва, інноваційна діяльність, удосконалення розвитку спеціалізації та кооперування, удосконалення організації виробництва, удосконалення державної регуляторної політики та системи мотивації праці; посилення позитивного впливу соціально-психологічних факторів. У харчовій промисловості невеликі підприємства дають змогу поглибити спеціалізацію виробництва, зменшити потреби в сировині, повністю використовувати місцеві сировинні та трудові ресурси. Актуальним є і лишається створення невеликих, технічно добре оснащених підприємств у районах з інтенсивним агропромисловим виробництвом і низьким рівнем урбанізацій. Крім того, якісні зміни організаційної структури управління економіки, одним із ключових напрямків якого є підвищення ролі малих підприємств, значно коригують територіальну організацію виробництва продуктів харчування. Але важливо зважити на те, що для ефективного розвитку малих переробних підприємств необхідна розробка і організація виробництва малогабаритної техніки, механізованих і автоматизованих ліній невеликої потужності для переробки сільськогосподарської сировини. Врахування цих факторів дає змогу виробити найбільш оптимальний варіант у кожному конкретному регіоні. В районах з інтенсивним агропромисловим виробництвом і низьким рівнем урбанізації доцільно будувати невеликі, технічно добре оснащені підприємства.

Практично найбільш важливою можна вважати класифікацію факторів ефективності виробництва за місцем реалізації в системі управління діяльністю (третя ознака групування факторів). Особливе значення має виокремлення внутрішніх (внутрішньогосподарських) та зовнішніх (народногосподарських) факторів, а також поділ та диференціація низки внутрішніх факторів ефективності виробництва на так звані «тверді» і «м'які». Але вони мають істотне значення для економічного управління виробничою діяльністю (методи управлінської роботи, організація системи управління, стиль управління).

Виділення внутрішніх та зовнішніх факторів виробничого процесу детермінується тим, що вони впливають на зміни маси прибутку та контролюються підприємством, чи це неконтрольовані фактори, до яких виробнича одиниця може тільки пристосуватися, адаптуватися до умов їхньої дії та безпосереднього впливу, тобто це – конкретні ринкові умови (ціни на продукцію, сировину, матеріали, енергію, курси валют, банківський процент, система держзамовлень, оподаткування, пільги щодо оподаткування тощо).

Отже, можливі напрями реалізації внутрішніх і зовнішніх факторів підвищення ефективності виробництва не однакові за мірою впливу, ступенем використання та контролю. Тому для практики господарювання важливим є детальне знання та усвідомлення масштабів дії, форми, контролю та використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх факторів ефективності виробництва на різних рівнях управління виробничою діяльністю малого підприємства. Тобто практика управління на рівні малих підприємств з виробництва харчових продуктів повинна передбачати постійний контроль над процесом використання внутрішніх факторів через розробку та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності виробництва, а також враховувати на неї вплив зовнішніх факторів. У зв'язку з цим наукові розробки проблеми ефективності розвитку виробництва певним чином конкретизують напрями дії та використання основних внутрішніх та зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва. Одним із головних таких напрямів на рівні малих підприємств з виробництва харчових продуктів, на наш погляд, є

технологія виробництва. Технологічні нововведення мають найпотужніший вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції. За принципом ланцюгової реакції вони спричиняють суттєві зміни в технічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, формах і методах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів тощо.

Другим за значенням напрямом виступає устаткування, якому належить фактично провідне місце у формуванні підвищення ефективності виробництва та подальшому його розвитку.

Основним джерелом і визначальним фактором ефективності розвитку виробництва є промислово-виробничий персонал – робітники, спеціалісти, менеджери, керівники, підвищення ефективності виробничого використання яких багато в чому зумовлюється мотиваційними механізмами на малому підприємстві, підтримання сприятливого соціального мікроклімату.

Таким чином, на основі аналізу наукових розробок проблеми ефективності розвитку підприємств та узагальнення їхніх переваг (або вад чи недоліків) доходимо висновку, до факторів ефективного розвитку малих підприємницьких структур з виробництва харчових продуктів досить багато, тому постає питання про ранжування їх за ступенем важливості.

Під час дослідження виявлений комплекс проблем, властивих саме малим підприємствам з виробництва харчових продуктів можливо об'єднати в дві основні групи. Перша група – проблеми близького середовища (мікросередовища) та віддаленого оточення (макросередовища). Мікросередовище (ділове оточення) зосереджує у своїх межах усі групи факторів, які прямо впливають на основну діяльність малого підприємства або перебувають під безпосереднім її впливом. Макросередовище охоплює загальні фактори, які прямо не стосуються короткострокової діяльності підприємства, але можуть впливати на його довгострокові рішення. Вважаємо за доцільне звернути на увагу на необхідність проведення в практичній діяльності стратегічного аналізу зовнішнього макросередовища. Аналіз оточуючого середовища малого підприємства – це процес визначення критично

важливих елементів зовнішнього та внутрішнього середовища , які можуть вплинути на спроможність малого підприємства в досягненні намічених цілей щодо сталого та ефективного розвитку. Він виконує важливі функції в діяльності малого підприємства:

- сприяє врахуванню найбільш важливих факторів (критичних точок), що визначають основні орієнтири в діяльності малого підприємства на поточний момент та на перспективу;
- сприяє формуванню іміджу малого підприємства в очах безпосереднього оточення як стійкого та надійного;
- забезпечує керівництво малого підприємства інформацією, необхідною для підвищення ефективності розвитку тощо.

Стратегічний аналіз зовнішнього середовища – це комплексне дослідження зовнішнього середовища малого підприємства з метою оцінки можливостей та загроз і розробки оптимальної економічної поведінки на основі вибору серед можливих альтернатив.

У процесі проведення стратегічного аналізу зовнішнє середовище оцінюється за такими параметрами:

1. Складові середовища та зміни, що визначають ефективність поточної діяльності підприємства;
2. „Ключові точки” середовища, які зумовлюють загрози для ефективності поточної діяльності;
3. Конкурентні позиції малого підприємства.

Отже стратегічний аналіз зовнішнього середовища малого підприємства дозволяє отримати відповіді на запитання. Які зміни у зовнішньому середовищі впливають на ефективність поточної діяльності? Які фактори являють загрозу для неї? Які чинники сприяють більш повному використанню можливостей малого підприємства з метою досягнення ефективного і сталого розвитку.

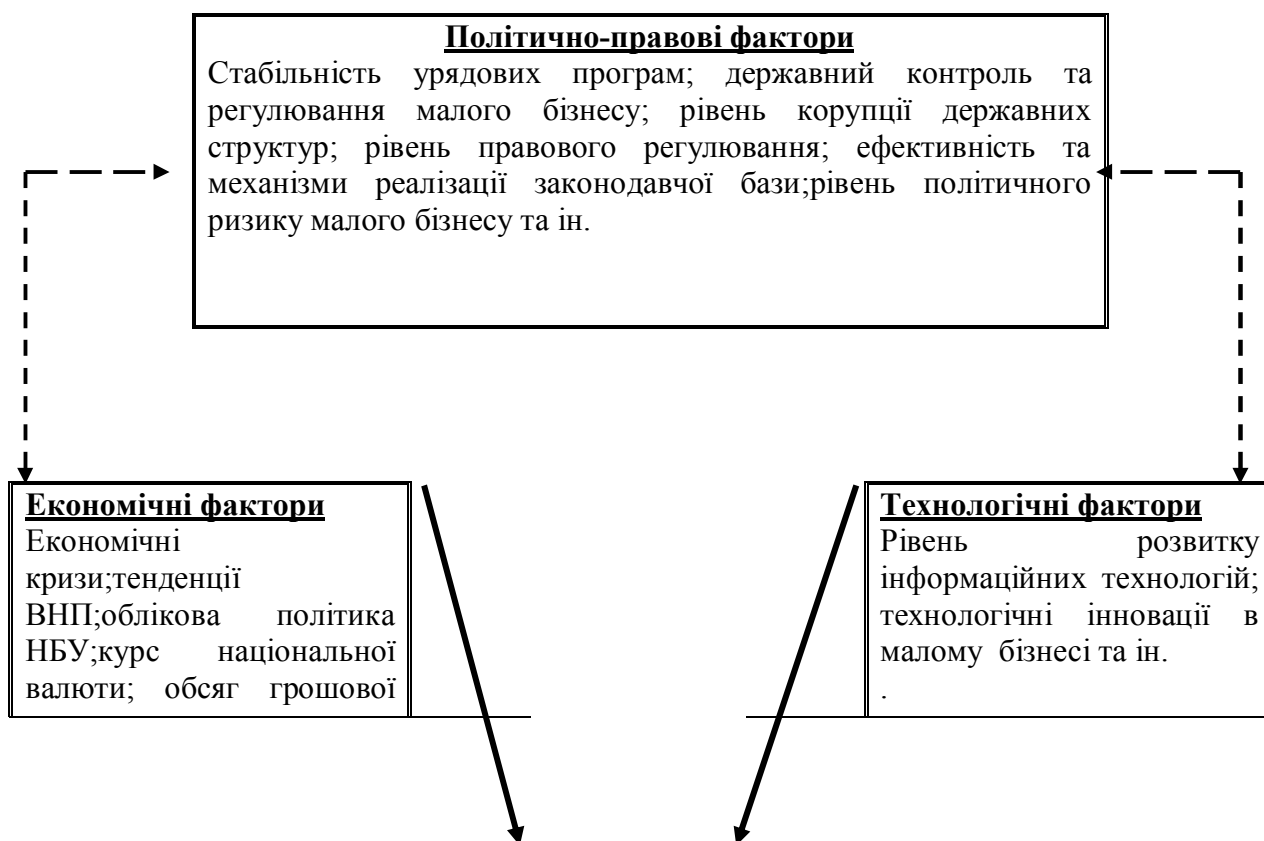
Проведення стратегічного зовнішнього аналізу передбачає перш за все дослідження зовнішнього макросередовища підприємства. Це зумовлено тим, що зміни даного середовища визначають важливі позиції підприємства щодо

подальшого руху вперед, безпосередньо впливаючи на складові ділового оточення. Тому основною метою аналізу зовнішнього віддаленого оточення є моніторинг та аналіз тенденцій, які не підпадають під сферу впливу малого виробничого підприємства, але можуть потенційно вплинути на існуючу та потенційну ефективність діяльності підприємства.

У стратегічному аналізі використовується ряд загальнонаукових прийомів: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, спостереження, порівняння, моделювання, метод сценаріїв, кластерний аналіз, бенчмаркінг, якісні методи прогнозу та ін.

Для аналізу та прогнозу розвитку зовнішнього макросередовища з врахуванням особливостей інформаційного поля малого виробничого підприємства, можливо використати різні методи прогнозування окремих тенденцій та подій, експертні методи, факторний аналіз, імітаційне моделювання, метод сценаріїв тощо.

Базовим методом дослідження зовнішнього макрооточення малого підприємства може бути PEST - аналіз або STEP-аналіз, який відповідає англійській аббревіатурі: P – political-legal (політично-правові); E – economic (економічні); S – sociocultural (соціокультурні); T – technological environment (технологічні фактори) (див. рис.1)

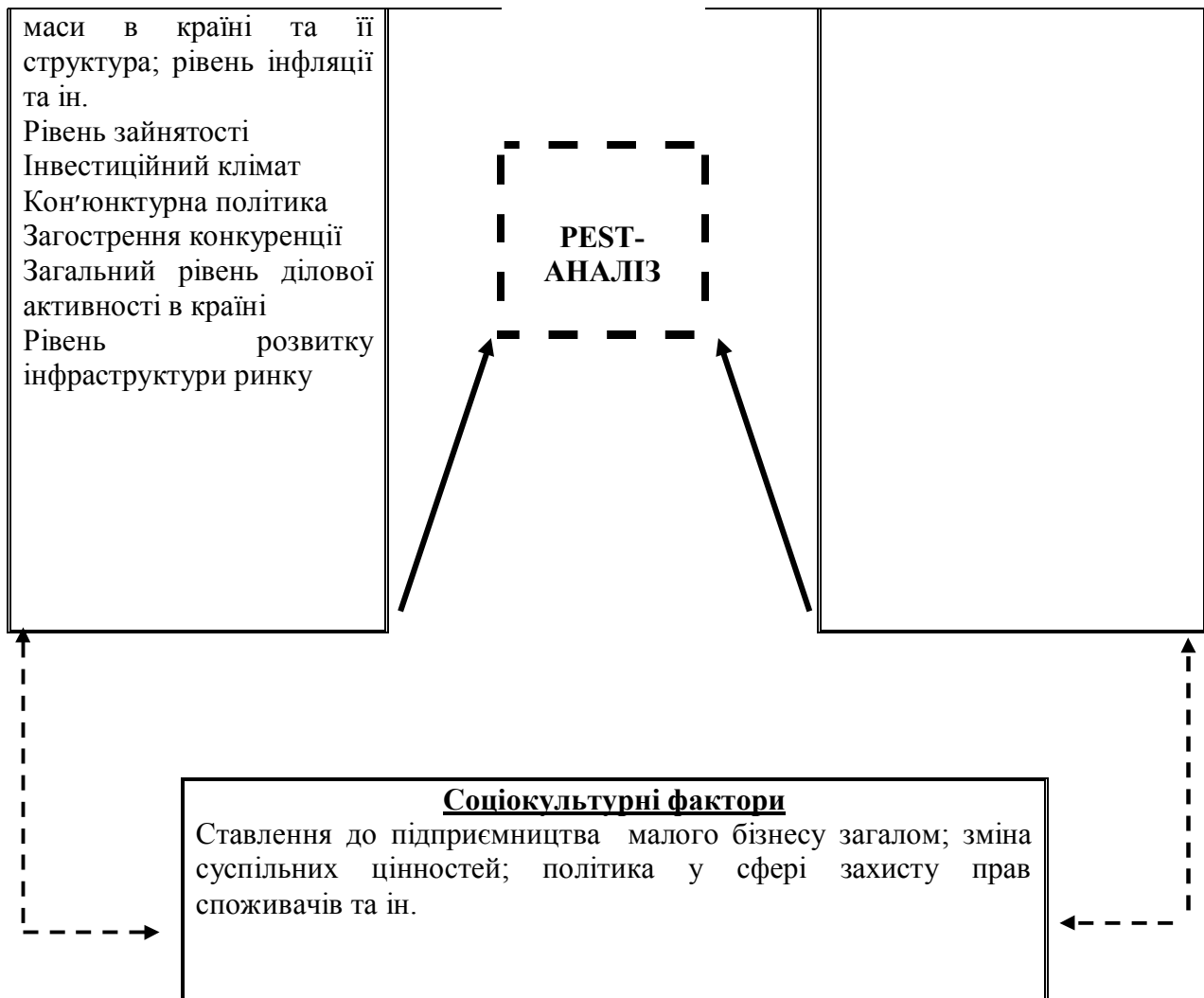

Рис.1. Складові PEST – аналізу макросередовища ефективності розвитку малих підприємств з виробництва харчових продуктів.

Проведення PEST-аналізу здійснюється в декілька етапів.

1. Виявляється сукупність можливостей та загроз підприємства, які виникають під впливом зовнішнього віддаленого оточення.
2. Формується перелік „ключових точок” можливостей та загроз підприємства.
3. Визначається форма переліку визначених „ключових точок”, яка передбачає проведення оцінки відносної значущості кожної із „точок”

Висновок. Отже, PEST – аналіз – це аналіз політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, які впливають на ефективність діяльності малого підприємства та визначають його подальший розвиток.

Даний аналіз охоплює не весь перелік факторів, які визначають загрози та можливості малого підприємства, а лише ключові з них. Інші чинники можуть виявлятися у різноманітних сферах зовнішнього оточення малого підприємства, зокрема до них належать ринкові фактори, фактори іманентні діловому середовищу підприємства тощо. Дослідження визначених груп факторів дозволяє отримати більш повне уявлення про тенденції розвитку зовнішнього середовища, зокрема віддаленого оточення підприємства. Врахування особливостей кожної складових PEST-аналізу при формуванні розвитку на перспективу дозволяє підприємству завчасно сформувати захисні позиції проти зовнішніх загроз, використовуючи визначені та чітко оцінені власні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варналій З. С. Мале підприємництво : основи теорії і практики . – 2 вид. випр. І доп. – К.: Знання . 2003 – 303 с.
2. Комарницький І. М. Організаційно-економічні аспекти розвитку підприємництва . – Л., - 2000 .- 226 с.
3. Парсяк В. Н. Малий бізнес у системі корпоративних відносин . – Херсон : ОЛДІ – плюс , 2003 . – 456 с.
4. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: Навч. посібник. – КНЕУ, 1998. – 352 с.
5. Прядко В.В. Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління.-К.: Наук. Думка. – 282 с.
6. Сологуб О.П. Продуктивність економіки: регіональні аспекти.-К.: Знання, 1998. – 351 с.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития, М.: Прогресс, 1982. – 470 с.